

ВІДГУК

**офіційного рецензента доктора економічних наук, професора
Тищенко Вікторії Федорівни**
на дисертаційну роботу **Фат'янова Данііла Володимировича**
**«Оцінка ефективності використання експортно-імпортного потенціалу
підприємств»,**
виконану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю
051 «Економіка»

Актуальність обраної теми дослідження. Економічний розвиток країни характеризується співвідношенням експорту та імпорту, а саме перевагою величини першого порівняно з другим. Цей індикатор відображає ефективність використання експортно-імпортного потенціалу, а також рівень інтеграції України в світове господарство, її конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Тому управління ефективністю використання експортно-імпортного потенціалу вітчизняних промислових підприємств має ґрунтуватись на об'єктному інформаційно-аналітичному, методичному забезпеченні, що надає оцінка.

Складність економічного, соціального та політичного стану в Україні негативно впливає на використання експортно-імпортного потенціалу підприємств. За цих обставин актуальним постає завдання впровадження дієвих систем управління експортно-імпортовою діяльністю, вирішення якого потребує подальшої розбудови теоретичного і методичного забезпечення та прикладного інструментарію оцінки експортно-імпортного потенціалу. Отже, формування теоретичних положень, методичного забезпечення і розроблення практичних рекомендацій з оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств, що є метою дослідження Фат'янова Д.В., удосконалює всю систему управління на підприємствах і має як наукове, так і практичне значення. Це зумовлює та робить актуальною тему дисертації, виконану Фат'яновим Д.В.

2. Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, фундаментальними та прикладними дослідженнями. Актуальність результатів дисертації Фат'янова Д.В. підтверджується також його зв'язком з науковими дослідженнями Харківського національного економічного

університету імені Семена Кузнеця за держбюджетною фундаментальною науково-дослідною роботою «Забезпечення інноваційного розвитку експортно-імпортової діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки в умовах воєнного та повоєнного стану» (номер державної реєстрації 0123U102012), де особисто здобувачем виконано розділ «Аналіз підходів до оцінки та моніторингу ефективності використання експортно-імпортового потенціалу в умовах воєнного та повоєнного стану». А також в госпдогвірній науково-дослідній роботі «Формування стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» (номер державної реєстрації 0121U113676), де здобувачем наведено теоретико-методичне забезпечення оцінки рівня експортно-імпортового потенціалу промислового підприємства.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації Фат'янова, мають достатньо високий ступінь обґрунтованості, що підтверджується якісним та глибоким аналізом значного обсягу (222 найменувань, с. 199 – 222) наукових та статистичних джерел інформації щодо експортно-імпортового потенціалу, ефективності експортно-імпортової діяльності, оцінки та аналізу цієї діяльності, інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки.

Ознайомлення зі змістом роботи дозволяє дійти висновку про те, що мету роботи досягнуто, завдання, які розкривають її зміст, виконано у повному обсязі. Сприяли цьому точність постановки завдань, коректність використання методів дослідження, логічна послідовність проведеного дослідження, чіткість викладення матеріалу.

Положення, висновки та рекомендації, сформульовані у роботі Фат'янова Д.В., відзначаються достовірністю і науковою новизною. Достовірність забезпечена коректним застосуванням широкого спектра методів наукового пошуку: абстрактно-логічний метод, системний підхід, методи аналізу і синтезу (с. 25 – 80); графічний метод (с. 85 – 97, с. 113 – 118, с. 135 – 137, с. 157 – 162), кластерний аналіз (с. 114, с. 117), методи описової статистики (с. 99), метод багатовимірної факторної аналізу (с. 187 – 188, Додаток Ж), канонічний аналіз (с. 119, с. 169, Додаток Є), регресійний аналіз

(с. 186 – 189, Додаток Б, Додаток З, Додаток И), метод побудови інтегрального таксономічного показника розвитку (с. 101 – 102, с. 114 – 118, с. 130, с. 165, Додаток А, Додаток Е); коефіцієнти рангової кореляції Спірмена та Кенделла (с. 132 – 137), моделі кривих росту (с. 153 – 154, Додаток В, Додаток Д), методи коінтеграції (с. 184 – 185).

У сукупності наукові і практичні результати дисертаційної роботи Фатянова Д.В. доповнюють і розвивають теорію потенціалу, ефективності його використання, експортно-імпоротної діяльності.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Проведений аналіз змісту роботи та публікацій Фатянова Д.В. дає підставу стверджувати, що запропоновані розробки мають наукову новизну та засвідчують особистий внесок здобувача у розвиток теоретичних і методичних положень, рекомендацій з питань ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств.

У першому розділі дисертації викладено вирішення трьох завдань роботи:

уточнити змістовне визначення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств в сучасних умовах діяльності;

сформувати теоретичне забезпечення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств;

обґрунтувати теоретичні положення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств.

Вирішення зазначених завдань відрізняється науковою новизною.

По-перше, **удосконалено змістовне визначення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств** (підрозділ 1.1, с. (с. 37 – 44).). Удосконалення стосуються складових цієї ефективності й системи базисних понять, а саме: функцій управління, цілей, процесів, структури експортно-імпортного потенціалу, механізмів реалізації процесів, факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ, видів ЕПП, критеріїв ефективності, ефективності експортно-імпоротної діяльності.

Результат опубліковано в одноосібній статті фахового наукового видання категорії В та матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій:

Фатьянов Д. В. Теоретичні положення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 258–264.

<https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-258-264>

Фатьянов Д.В. Змістовна модель ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: Матеріали V Міжнародної наукової конференції: тези доповідей (Одеса, 26 – 27 листопада 2020 р.). Одеса.: видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 164–165.

L. M. Malyarets, D.V. Fatyanov. Building the knowledge base capacity of an industrial enterprise. Book of abstract. IV International Science Conference SER 2021. “New trends and best practices in socioeconomics research”, Igalo, Montenegro, 2021. P. 32.

По-друге, удосконалено **теоретичні положення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств** (підрозділ 1.2, с. (с. 51 – 61)), відмінністю яких є врахування методологічного каркасу цієї оцінки, який в свою чергу передбачає визначення суб’єкту, об’єкту оцінки, предмету, принципів, мети, завдання, видів оцінки, функцій, технології, методів, результатів, зміст. А також, обґрунтовано логіку обов’язкових блоків технології оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства.

Результат опубліковано у одноосібній статті фахового наукового видання категорії В та матеріалах міжнародних науково-практичних конференціях:

Фатьянов Д. В. Теоретичні положення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 258–264.

<https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-258-264>

Фатьянов Д.В. Змістовна модель ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця*: Матеріали V Міжнародної наукової конференції:

тези доповідей (Одеса, 26 – 27 листопада 2020 р.). Одеса.: видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 164–165.

Фатьянов Д.В. Формування ознакового простору експортно-імпортного потенціалу підприємства. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 3 – 4 березня 2020 р.). Харків : Видавець ФОП Панов А.М., 2020. С. 385–386.

У другому розділі роботи вирішено такі завдання дослідження:

обґрунтувати інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу;

визначити особливості оцінки ефективності експортно-імпортного потенціалу на рівні країни, регіону та підприємств, взаємозв'язок цих оцінок.

Вирішення зазначених завдань відрізняється такою науковою новизною. **Дістало подальшого розвитку інформаційно-аналітичне забезпечення оцінки ефективності експортно-імпортного потенціалу підприємства** (підрозділ 1.2, с. с. 67 – 80, розділ 2), відмінністю якого є сформований ознаковий простір, ієрархічна систему показників, перелік основних аналітичних задач цієї оцінки та вибір математичних інструментів; все це складає основу бази знань потенціалу підприємства.

Результат опубліковано у статті у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Scopus, Web of Science та одноосібній статті фахового наукового видання категорії В, що входить до наукометричної бази даних Index Copernicus та матеріалах міжнародної науково-практичної конференції:

L. M. Malyarets, V.I. Otenko, I.P. Otenko, D. Fatyanov. Monitoring the development of the export and import potential of the regions. *Montenegrin Journal of Economics*. 2022. Vol. 18, No. 2. P. 39–50. (**Scopus**)

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано логіку етапів моніторингу розвитку та реалізації експортно-імпортного потенціалу регіонів.

DOI: <https://10.14254/1800-5845/2022.18-2.4>

Фатьянов Д. В. Інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Бізнес Інформ*. 2021. № 6. С. 107–113.

Малярець Л.М., Фат'янов Д.В. Вибір методів оцінки структурних змін експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16 квітня 2021 р.). Днепр : Середняк Т.К., 2021. С. 273–274.

L. M. Malyarets, D.V. Fatyanov. Building the knowledge base capacity of an industrial enterprise. Book of abstract. IV International Science Conference SER 2021. “New trends and best practices in socioeconomics research”, Igalo, Montenegro, 2021. P. 32.

У третьому розділі дисертації викладено вирішення таких завдань:

розробити методичний підхід до оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств;

розробити методичне забезпечення формування стратегії ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства з врахуванням впливу факторів та загроз на ефективність використання цього потенціалу в умовах обмеженості діяльності.

Виконання цих завдань має два пункти наукової новизни:

удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств (підрозділ 3.1, с. 155 – 173), особливостями якого є врахування взаємозв'язку між цими потенціалами різних рівнів управління: макро-, мезо-, мікро-, а саме: країна – регіон – підприємство, що забезпечує багаторівневу системну характеристику оцінки. А також відмінностями в цьому методичному підході є логіка та зміст його етапів.

Результат опубліковано у статті фахового наукового виданнях категорії В:

Фат'янов Д.В. Методичне забезпечення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*, 2022. Вип. 16. С. 42–50.

<https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-05>

дістало подальшого розвитку методичне забезпечення формування стратегії ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства (підрозділ 3.3, с. 185 – 190), яке у порівнянні з наявними

розробками відрізняється тим, що базується на виявлених механізмах взаємозв'язку тенденцій розвитку факторів впливу за допомогою застосування інструментів коінтеграції часових рядів, й дозволяє здійснити об'єктивну оцінку змін тенденцій показників. А також у формуванні стратегії враховується вплив позитивних та негативних факторів, загроз на ефективність використання цього потенціалу в умовах обмеженості діяльності.

Результат опубліковано у статті фахового наукового видання категорії В, що входить до наукометричної бази даних Index Copernicus:

Малярець Л. М., Денисюк О. В., Куліков О. П., Фат'янов Д. В. Стратегія ефективності використання експортно-імпортного потенціалу. *Проблеми економіки*, 2023. №1 (55). С. 49–57.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано вибір інструментів розроблення стратегії ефективності використання експортно-імпортного потенціалу.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-1-49-57>

Отримані Фат'яновим Д.В. наукові результати мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими та широко представлені науковій спільноті у публікаціях та під час участі у міжнародних науково-практичних конференціях.

5. Теоретична цінність і практична значущість результатів дослідження.

Теоретична цінність розробок дисертанта полягає у тому, що вони збагачують теорію економіки щодо потенціалу, експортно-імпортного потенціалу, ефективності. Теоретично значимими є такі наукові результати: уточнено змістовне визначення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств в сучасних умовах діяльності; сформовано теоретичне забезпечення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств; обґрунтовано теоретичні положення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств; обґрунтовано інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу; визначено особливості оцінки ефективності експортно-імпортного потенціалу на рівні

країни, регіону та підприємств, взаємозв'язок цих оцінок; розроблено методичний підхід до оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств; розроблено методичне забезпечення формування стратегії ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства з врахуванням впливу факторів та загроз на ефективність використання цього потенціалу в умовах обмеженості діяльності.

Підтвердженням теоретичної цінності окремих результатів є їхнє впровадження в навчальний процес Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця підготовки бакалаврів за спеціальністю 051 «Економіка» та 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (довідка про впровадження № 23/86-37-31/1 від 30.05.2023 р.).

Практична цінність дисертаційної роботи полягає у тому, що результати дослідження підтверджується їх упровадженням у діяльність працюючих підприємств, а саме: АТ «Українські енергетичні машини» (довідка № 01/02 - 105 від 02.06.2023), а саме пропозиції методичного забезпечення формування стратегії інноваційного розвитку експортно-імпортного потенціалу в умовах обмеженості діяльності підприємства; ТОВ «Петрометал Україна» (довідка №08/06-2 від 08.06.2023р.), а саме пропозиції технології оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств.

6. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях.

Фат'янов Д.В. за результатами дисертації опублікував 3,5 наукових праць, які відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. Серед них: 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (SCOPUS); 4 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 4 матеріалів апробаційного характеру.

Перелік та вивчення змісту опублікованих статей та тез доповідей на конференціях дозволяє визначити, що Фат'янов Д.В. виконав вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. На підставі цього опублікування й апробацію результатів дисертаційної роботи Фат'янова Д.В. слід вважати достатньою.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Фат'янова Д.В. містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. У додатках є копії довідок про практичне використання результатів дослідження. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,37 авторських аркуша, що цілком відповідає встановленим вимогам. Робота викладена науковим стилем, її зміст має чітку логічну послідовність виконання поставлених завдань, які розкривають етапи досягнення мети. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 № 40 зі змінами від 31.05.2019 р.

8. Академічна доброчесність.

При детальному розгляді дисертаційної роботи Фат'янова Д.В. не виявлено порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації).

9. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу Фат'янова Д.В. вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення.

1. У розділі 1.1 приділено багато уваги аналізу та уточненню теоретичних аспектів ефективності використання експортно-імпортного потенціалу. Доцільно також було б більш детально вказати відмінності між експортно-імпортним потенціалом та експортним потенціалом.

2. У розділі п.2.1 доречно було б доповнити дослідження змінення процесів розвитку та використання експортно-імпортного потенціалу

України протягом двох періодів до та після 24 лютого 2022 р. пропозиціями щодо управлінських заходів.

3. У розділі 2.2 автор провів глибокий аналіз розвитку та використання експортно-імпортного потенціалу регіонів України та отримав різні кластери за цими двома критеріями. Доцільним є продовжити цей аналіз в кластерах з низьким рівнем використання експортно-імпортного потенціалу й визначити причини такого стану.

4. Автор дисертації в розділі 3.3 детально продемонстрував на практиці рекомендовані аналітичні інструменти методичного забезпечення формування стратегії ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства та отримав обґрунтовані значення показників, які визначають стратегічні орієнтири. В зв'язку з цим слід було скласти перелік стратегічних альтернатив ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства.

Зауваження мають дискусійний характер та не впливають на позитивний висновок щодо аналізованої дисертації.

10. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.

Дисертація Фатянова Данііла Володимировича «Оцінка ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств» виконана на достатньо високому науковому рівні, є завершеною кваліфікаційною науковою працею, містить теоретичні положення, методичні підходи і практичні рекомендації, які у сукупності дозволяють здійснити удосконалення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств. Наукові статті та інші публікації Фатянова Д.В. відображають положення отриманої нею наукової новизни. З наукових робіт у співавторстві в дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, які є особистим здобутком автора. Основні результати дослідження доповідались та схвалені під час науково-практичних конференцій різного рівня та впроваджено у практику діючого підприємства та закладу вищої освіти. Наведені у відгуку дискусійні положення та зауваження не мають принципового характеру і не впливають на загальну високу оцінку дисертації. Дисертація Фатянова Д.В. за змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка», за якістю теоретичних та методичних розробок відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Тема

дисертаційної роботи є актуальною і необхідним чином розкрита. Мета роботи досягнута, а її результати містять наукову новизну, мають теоретичну та практичну цінність, що підтверджується впровадженням результатів у діяльність промислових підприємств та закладу вищої освіти України згідно з довідками, представленими у додатках о дисертації. Дисертація Фатянова Д.В. «Оцінка ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р., а її автор – Фатянов Данііл Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри митної справи і фінансових послуг
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
Міністерства освіти і науки України

 Вікторія ТИЩЕНКО